



Donald Haks, ***Vaderland & vrede, 1672-1713. Publiciteit over de Nederlandse Republiek in oorlog*** (Hilversum: Verloren, 2013, 352 pp., ISBN 978 90 8704 337 7); David Onnekink en Renger de Bruin, ***De Vrede van Utrecht (1713)*** (Zeven Provinciën Reeks 32, Hilversum: Verloren, 2013, 120 pp., ISBN 978 90 8704 312 4); Erik Tigelaar en Roland Fagel (eds.), ***Amoureuze en pikante geschiedenis van het congres en de stad Utrecht. Augustinus Freschots verhaal achter de Vrede van Utrecht*** (Hilversum: Verloren, 2013, 176 pp., ISBN 979 90 8704 361 2).

De Vrede van Utrecht (1713) heeft lange tijd op weinig belangstelling van historici kunnen rekenen. Deze *oubliance* is wellicht te wijten aan de herdenking van dat andere, ogenschijnlijk meer heroïsche ankerpunt uit de vaderlandse geschiedenis: het jaar 1813, dat de geboorte van het Koninkrijk der Nederlanden markeert, terwijl 1713 toch vaak wordt gezien als het begin van het einde van de Nederlandse Gouden Eeuw. In het herdenkingsjaar 2013 hebben historici echter gepoogd de Vrede van Utrecht aan haar relatieve vergetelheid te ontrukken. Naast een congres en een tentoonstelling in het Centraal Museum te Utrecht zag een reeks aan publicaties het licht, waarvan drie bij uitgeverij Verloren.

David Onnekink en Renger Bruin bieden in *De Vrede van Utrecht (1713)* een handzaam overzicht van zowel de vredesbesprekingen te Utrecht als van de oorlog die aan de vrede vooraf ging, de Spaanse Successieoorlog (1701-1713). Werkelijk opwindend wordt het boek echter niet, omdat de auteurs vooral een feitelijk relaas geven van de internationale diplomatie, de vele veldslagen en allianties, en de slepende onderhandelingen. Onnekink en De Bruin maken wel een belangrijk punt: de Spaanse Successieoorlog kan gezien worden als de eerste wereldoorlog uit de geschiedenis, omdat de strijd zich al snel uitbreidde naar de koloniën in Amerika en Azië. Daarnaast betwistten de grootmachten elkaar het zogeheten *asiento*, het recht om slaven te mogen exporteren naar de Spaanse koloniën in Latijns-Amerika. Nadat Filips van Anjou – de kleinzoon van Lodewijk XIV – in 1701 de Spaanse troon had geërfd, had hij het *asiento* aan de Fransen toegekend, maar de Nederlanders zetten de slavenhandel illegaal voort. Dit tot woede van de Engelsen, die tegen iedere vorm van handel op de vijand waren, en die bovendien zelf op het *asiento* aasden. Omdat de focus van het boek vooral op de

Republiek ligt, blijft deze internationale dimensie van de oorlog echter goeddeels buiten beschouwing.

De auteurs betogen eveneens dat de Vrede van Utrecht een omslagpunt was in de internationale betrekkingen. Niet alleen moest de Republiek na 1713 wegens torenhoge oorlogsschulden genoeg nemen met een positie als mogendheid van de tweede rang, de vrede markeerde ook een overgang van een statenstelsel gebaseerd op dynastieke belangen van vorsten naar een systeem waarin het meer rationele staatsbelang voorop stond, en waarin staten poogden het internationale machtsevenwicht te bewaken door middel van wisselende coalities en vredesconferenties. Op deze omwenteling in de internationale betrekkingen valt echter wel wat af te dingen, zeker in het geval van de Republiek, die immers werd bestuurd door regenten in plaats van een vorst. Zoals de langetermijnstudie van Haks treffend illustreert, dienden Nederlandse bestuurders in de jaren 1672-1713 geen dynastiek belang, maar baseerden ze hun buitenlands beleid op pragmatische belangen – het veiligstellen van de internationale handel en het verhinderen van Franse hegemonie in Europa. De eerdere vredescongressen van Nijmegen (1678) en Rijswijk (1697) draaiden ook precies om deze vraagstukken. Vanuit historisch perspectief gezien was de Vrede van Utrecht dus eerder een navolger dan een trendsetter in de Europese politiek.

Wie meer te weten wil komen over de sociaal-culturele context van de Vrede van Utrecht, kan zich vermaken met de *Amoureuze en pikante geschiedenis van het congres en de stad Utrecht*, een vertaling van de in 1713 anoniem verschenen *Histoire amoureuse & badine du congres et de la ville d'Utrecht*. Het boekje werd geschreven door ene Augustinus Freschot, een Fransman die vanaf 1704 in Utrecht de kost verdiende met lessen Italiaans en het schrijven van eerbiedwaardige historiën. De *Amoureuze en pikante geschiedenis* is echter een stuk minder serieus van toon: in een reeks brieven doet Freschot verslag van al het vermaak tijdens het congres. Omdat er slechts enkele uren per dag werd vergaderd, brachten de afgevaardigden veel tijd door in theaters, op feesten, in herbergen en bordelen. De talloze anekdotes over affaires, prostituées en actrices zijn in de eerste plaats vermakelijk, maar laten tevens zien dat politieke besluitvorming niet valt te begrijpen zonder studie naar de culturele context. Tijdens het Utrechtse congres werden de meeste besluiten namelijk niet genomen gedurende de onderhandelingen op het stadhuis, maar tijdens de vele soirées of in een discreet tête-à-tête in het theater – alhoewel dat punt nergens expliciet wordt gemaakt door de vertalers.

De studie van Haks, *Vaderland & vrede, 1672-1713*, gaat dieper in op een andere kwestie: de rol van publieke opinie in oorlogstijd. Regenten in de Republiek hielden terdege rekening met de stemme des volks: ze lazen kranten en probeerden zelfs de publieke opinie te beïnvloeden om draagvlak te creëren voor hun besluiten. Haks wil echter af van de term 'publieke opinie', omdat die een eenvormigheid suggereert die er in werkelijkheid niet was; het is volgens hem verstandiger te spreken van 'opinions' of 'publiek debat'. Het merkwaardige is evenwel dat in de periode die Haks bestrijkt in zijn studie, het tijdvak 1672-1713, de Republiek weliswaar voortdurend in strijd was met

Frankrijk, maar dat van debat nauwelijks sprake was. Haks laat een stortvloed aan publiciteit over de oorlog zien, uiteenlopend van pamfletten, krantenberichten en prenten tot rijmpjes, penningen en preken, maar van fundamentele meningsverschillen over noodzaak en kosten van de oorlog was geen sprake. Integendeel, de bevolking leek de strijd massaal te steunen. Wat er aan opinies bestond, was slechts gericht tegen de Franse vijand, in de persoon van Lodewijk XIV, die zelfs werd vergeleken met de Antichrist.

Waar kwam deze opvallende eensgezindheid over de oorlog vandaan? Van effectieve staatspropaganda was nauwelijks sprake, omdat het merendeel van de publiciteit voor rekening kwam van individuele burgers zelf. De reden dat hun ideeën in vruchtbare bodem vielen had veel te maken met het historische bewustzijn van inwoners in de Republiek, zo stelt Haks. Ondanks hun religieuze en politieke tegenstellingen deelden zij het gevoel dat het voortbestaan van het vaderland, bevochten op de Spanjaarden tijdens de Opstand, op het spel stond. In de jaren 1672–1713 werd daarom regelmatig teruggegrepen op oude thema's, zoals Haks aantoonde in een hoofdstuk over de massaslachtingen in Bodegraven en Swammerdam door Franse troepen. In allerlei media werd gesproken van de 'Franse tirannie', ter vervanging van de 'Spaanse tirannie' uit de Opstand: precies zoals de Republiek zich had ontworsteld aan de Spaanse onderdrukking, zo moest het nu eensgezind optrekken tegen de Franse vijand.

Tezamen brengen deze drie boeken een vergeten vrede terecht weer onder de aandacht, maar het is te hopen dat ze vooral een startpunt vormen voor verder onderzoek naar de betekenis van de Vrede van Utrecht in internationaal en langjarig perspectief.

David van der Linden, Erasmus Universiteit Rotterdam